

egyénisége volt, mint két nagy elődje, de köztük a legtermékenyebb, mert több száz művet hagyott hátra, s ezek közül nem egy dala, kórusműve a koncerttermekben ma is él.

A *Régi nóta, híres nóta...* című Életjel Miniatur szerzőjének külön erénye — és ezt hangsú-

lyoznunk kell —, hogy a három zeneszerző hátrahagyott műveit felkutatta, még a kéziratban maradt munkákat is tematikailag rendszerezte, s ezzel olyan felbecsülhetetlen értékű munkát végzett, amely a zenetörténészek további munkájában sok segítséget nyújthat.

LÉVAY ENDRÉ

EGY ÉLET KRÓNIKÁJA

GAÁL GÁBOR: *Levelek (1921—1945)*. Kriterion, Bukarest, 1975.

Gaal Gábor műveinek sorozatában (negyedik kötet gyanánt) jelent meg a nevezetes szerkesztő leveleinek gyűjteménye: a *Levelek (1921—1945)* című terjedelmes kötet. E levelek, amelyeket Sugár Erzsébet bukaresti irodalomtörténész rendezett kivételesen gondos munkával sajtó alá, maguk is a Korunk szerkesztésének elsőrendű dokumentumai. Egyszersmind Gaál életéről, egyéniségének alakulásáról és küzdelmes munkájáról adnak részletes képet, napról napra haladó krónikaszerű beszámolót. Gaál, mint ismeretes, az 1919-es magyar emigráció soraiban vált ismertté mint Garami Ernő, Lovászy Márton és Hatvany Lajos Jövő című bécsi polgári radikális lapjának munkatársa. Hatvanyval való kapcsolata mindvégig megmaradt; a Nyugat mecénásának szerepe volt a Korunk indulásában, anyagi támogatásában is. A bécsi, majd berlini emigrációban élő Gaál még nem talált magára, tájékozatlanul, sokszor tanácstalanul állt a megváltozott történelmi helyzetben, magányosnak, száműzöttnek érezte magát. „Az emigráció — írta Berlinből Hatvany Lajosnak 1924. március 14-én — itt lett emigráció számomra. Magyarország, magyar irodalom itt még csak annyi sem, amennyi egy nagyon távoli dörömbölés. Csak annyi, amennyi az idegzetemben van még belőle. Én nem tudom, hogy az életem hová visz.

Itt, ebben a körben nem szeretnék maradni. Harminc évet úgy éltem, hogy nem én dolgoztam, nem én akartam, nem én beszéltem. Jó volna végül is a helyemre kerülni, bárhová, bárminek, csak oda, ahol azt adhatom, amit tudok.”

A maga „helyére” Kolozsvárott került, midőn Dienes László Korunkjának munkatársa, majd 1929-től kezdve szerkesztője lett. A folyóirat-szerkesztés munkájában oldódtak fel a csalódott fiatal entellektüel szorongásai, alakult ki Gaál Gábor szerkesztői és emberi személyisége. Ennek a személyiségnek a centrumában maga a szerkesztő munka, a folyóirat ügye állt. Gaál életét és gondolkodását ettől fogva a szerzetesi fegyelmet és forradalmi önfeláldozást követelő munka töltötte be. Mindent „a feladat perspektívájából cselekedett”, ahogy Fábry Zoltánnak írta 1935. december 10-én. „Magamról valójában keveset írhatok. A Korunk teljesen igénybe vesz” — vallotta be Hatvany Lajosnak 1929. december 26-án. „A lap hivatása a lényegem” — fogalmazta meg sorsát, önmagát Méliusz Józsefnek írott 1938. május 10-i levelében. Kolozsvárra érkezve, 1927-ben még könyveket tervezett (a filmről, a művészet-filozófiáról, a huszadik század nagy kérdéseiről), ám csakhamar felhagyott a tervezgetéssel, minden erejét, tehetségét és szorgalmát an-

nak az ügynek szentelte, melyet a Korunk szerkesztése jelentett.

Ez az ügy valóban egész embert kívánt, hiszen az évi tíz szám elkészítése, szerkesztése, kiadása egyedül Gaál Gáborra maradt. A vállalkozás hősiességet és önfeláldozást követelt. A hatalmas levélananyag a napi küzdelmek krónikája; Gaál írókat toboroz, kéziratokról tárgyal, előfizetőket szervez, a folyóirat soha el nem fogyó gondjaital küszködik. „...mindig minden véleményünkkel mindenkiel szemben harcvonalonak állunk, ahonnan lőhetünk, de ahova vissza is lőnek” — olvassuk a Szalatinai Rezsőnek küldött 1931. január 8-i levelet. A küzdelem azonban nemcsak az eszmék és ideológiák terepén zajlott, emésztőbb és drámaibb harc folyt a betiltási kísérletek és kiadási nehézségek ellen. „Minden krajcárom a nyomdái” — írja Gaál Hatvany Lajosnak 1931. június 24-én; „a lap anyagi fenntartása a lehető legnehezebb. Ne higgye, hogy én egy kávéházban ülő és étteremben étkező intellektuel vagyok. Én is csak szalonnát eszem vacsorára. A különbség csak az, hogy nekem a lappal kapcsolatban, illetve a lap miatt rengeteg adósságom van. Az adósságaim miatt nem tudok mozogni, s félok, hogy az adósságaim terhe megöli a lapot” — üzeni Veres Péternek 1932. április 27-én; „A lapot hónapról hónapra a legnagyobb nehézségekkel állítom össze” — szól a Méliusz Józsefhez intézett 1936. október 7-i levél. Gaál Gábor leveleiből egy állandó, szívós küzdelem regeje is kibontakozik.

A kolozsvári szerkesztő valóságos új Kazinczy helyzetében tudhatta magát. Munkatársainak csak kis része élt közvetlen közelben, mások Temesvárról, Brassóból, Bukarestből, Pozsonyból, Kassáról, Újvidékről, Budapestről, Bécsből és Párizsból küldték kézírataikat, észrevételeiket. A levelezésnek országokat kellett átfognia. És Gaál igen lelkiismeretes levelezőnek bizonyult, egyetlen kéziratot sem ha-

gyott válasz nélkül, minden jelentkezésre, véleményre azonnal reagált. A jelen kötet 655 levelet közöl, a címzettek között találjuk Déry Tibort, Fábry Zoltánt, Hatvany Lajost, József Attilát, Károlyi Mihályt, Komlós Aladárt, Méliusz Józsefet, Molnár Eriket, Nagy Istvánt, Nagy Lajost, Remenyik Zsigmondot (óhózzá szól a legtöbb levél, egész kötetrevaló), Salamon Ernőt, Szalatinai Rezsőt, Turnowsky Sándort, Vas Istvánt és Veres Pétert.

Kár, hogy a Sinkó Ervinhez írott levelek — technikai okok következtében — nem kerülhettek be a gyűjteménybe. Pedig Sinkónak nagy szerep jutott a Korunk hasábjain: 1926—1928-ban, 1931-ben és 1937—1938-ban jelentek meg a kolozsvári folyóiratban írásai. (Őket gyűjtötte össze Bretter György 1975-ben a *Don Quijote útjai* című könyvecskében, amely a bukaresti Kriterion kiadó nagyszerű Téka sorozatában került közönség elé.) Sinkó és Gaál kapcsolata még a bécsi emigrációban született, később a vajdasági magyar író moszkvai emigrációja idején is tartott. 1936-ban ugyanis, mint Sándor László közléséből tudjuk (*Sinkó Ervin két levele a Szovjetunióból*, Kortárs 1973.), Sinkó vállalta, hogy a moszkvai Mezdunarodnaja Knyiga nevű kiadón keresztül megszervezteti a Korunk szovjetunióbeli terjesztését. Erre, a pénzügyi elszámolás nehézségei következtében, nem került sor, Sinkó viszont továbbra is a kolozsvári szemle munkatársa maradt. Gaál Gábor 1936. július 29-i Méliusz Józsefhez írott levelében is szó esik arról, hogy a Moszkvából visszatérő Sinkó Ervint ismét be kell kapcsolni a Korunk munkájába. 1937-ben azután Sinkó három elbeszéléssel (*Viszontlátás, Szeresd magad, Godofréd úr*), majd *Don Quijote útjai* című nagyobb esszéjével jelentkezett. Remélhetőleg egyszer a Gaál—Sinkó levelezés is eljut a közönség elé mint az erdélyi és a vajdasági progresszív magyar irodalom közeli kapcsolatának dokumentuma.

POMOGATS BÉLA